

נייר עמדה

נגישות הנשים הפלסטיניות בישראל לצדק:

המפגש בין האישה הפלסטינית למשטרת ישראל³⁹

נדירה שלהוב-קיבורקיאן⁴⁰

סאידה מוקארי-רינאווי⁴¹

למרות המידע העדכני המועט לגבי נתונים סטטיסטיים המתייחסים לעמים ילידים, המידע הקיים מצביע על אחוז גבוה של גברים ונשים מקבוצה זו שמתייצבים לשימועים בפני המערכת המשפטית. בנוסף, סיכוייהם ליפול קורבן לפשיעה או לבצע פשע גבוהים יותר ביחס לאוכלוסיות אחרות. בארצות הברית למשל, אחוז התושבים הילידים בקרב נפגעי פשעים אלימים הינו כפול משאר האוכלוסייה (BJS Statistics, 2004). בנוסף, בני העמים הילידים נמצאים בסיכון גבוה יותר להעצר וליפול קורבן לאלימות משטרתית, להגשת כתב אישום נגדם ולהרשעה. יתר על כן, תנאי מעצרם והעונשים שהם מקבלים קשים יותר. באוסטרליה, למשל, סיכויו של מבוגר בן העמים הילידיים להעצר הוא פי 14 מאלה של שאר האוכלוסייה (ABS Statistics, 2011; Blagg, 2000).

נגישות נשים פלסטיניות לצדק, במיוחד במסגרת היחסים ביניהן לבין המשטרה, הינה הסוגייה המרכזית בנייר עמדה זה. בעת סקירת חווית הנשים הפלסטיניות והנשים הילידיות עם המשטרה, אנו נוכחים לגלות יחסים סבוכים בין המשטרה, השייכת כמובן לממסד המייצג את הרוב הדומיננטי, לבין צרכי הנשים הילידיות השייכות לקבוצות מודרות.

מחקרים ביקורתיים פמיניסטיים מצביעים על היקלעות הנשים אל תוך מערכת דיכוי מורכבת שחגה סביב שני צירים פטריארכליים, שהינם הציר הפטרנליסטי-הפטריארכלי מחד גיסא, והציר הקולוניאליסטי מאידך גיסא. מערכת זו מייצרת מחדש ומגבירה מגוון הפרות, ותורמת להמשך ההדרה והדיכוי המכוונים כלפי נשים (Wing, 1997; Wing, 1995; Cossali Et al., 1999; Robson, 1986; Smith, 1999, 2003).

39 פרסום זה הינו סיכום של נייר העמדה. ניתן לראות את הטקסט בשלמותו באתר האינטרנט של מרכז מדה אל-כרמל במסגרת פרויקט נגישות נשים פלסטיניות לצדק, בקישור הבא:
<http://mada-research.org/en/files/2014/11/position-paper-Num-2.pdf>

40 פרופסור נדירה שלהוב קיבורקיאן: מנהלת התכנית ללימודים פמיניסטיים במרכז "מדה אל-כרמל". חוקרת ומרצה במכון לקרימינולוגיה- הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית- ירושלים.

41 סאידה מוקארי-רינאווי: עובדת סוציאלית, פעילה חברתית-פמיניסטית. סטודנטית לדוקטורט באוניברסיטה העברית.

ומקובל תרבותית - זאת במטרה להמעט מערכו של סבל הנשים המותקפות, בנוסף לאי הכרה בצרכיהן ובזכויותיהן (Shalhoub-Kevorkian, Erez & Adelman, 2003). מצב זה הולך ומחמיר עד כדי התייחסות לגוף הילידי כאל גוף חסר-אנושיות, וכאל גוף טמא הרגיל לחילול. לכן, הפרות ותקיפות אלו נחשבות לרגילות ולגיטימיות ואינן מצריכות העמדה לדין. ('Native bodies also immanently polluted with sexual sin... Indian bodies are dirty, they are considered sexually violable and rapable....' p73, Smith, 2003)

המחקרים מצביעים גם על שיטות התערבות לא פרקטיות ושאין מתאימות לקורבן, ועל מחסור בצוותים מקצועיים ומוכשרים לטיפול בצרכי האוכלוסייה הילידית. הצוותים המקצועיים המעטים הקיימים מקבלים הכשרה המבוססת על ערכים ותפיסות מערביים פטרנליסטיים שאינם מתאימים לערכים המשפחתיים הילידיים. (Blackstock, Prakash & Wien, 2005; Dylan, Regehr & Alaggia, 2008; Nancarrow, 2006)

אדישות המשטרה מובילה למה שנקרא בספרות המקצועית "תקיפה מחודשת" נגד אוכלוסיית נשים זו, בשל היותן גם "נשים" וגם חלק מאוכלוסייה מודרת. לכן הן נתונות לדיכוי כפול שיתרום להמשך מעשי האלימות נגדן והמשך הפרת זכויותיהן.

מצב מחפיר זה משתקף במציאות של הנשים הפלסטיניות בישראל. נשים אלה שייכות למיעוט לאומי, שהפך למיעוט בארץ מולדתו אחרי הכיבוש בשנת 1948 (Rouhana, 1997), ומדגים את היחסים בין העמים הילידיים לבין הקולוניאליזם ומוסדותיו, לרבות המשטרה.

סיפוריהן של "חלא" ו"למא" מייצגים את קצה הקרחון של חוויות הנשים הפלסטיניות מול מערכת המשפט והמשטרה. חשיבותם של

נתונים אלה משקפים את המאבק הקיים בין המערכת ההגמונית לבין אוכלוסיות סוציו-פוליטיות מודרות, ומצביעים על קיומה של אפליה במערכת הצדק הפלילי. כמו כן, הם מצביעים על רשלנות בהגנה על אזרחים. מחקרים רבים הנערכים ברמה הלאומית והבינלאומית מציינים כי "התמיכה" שהמדינה מעניקה לשם שמירה על הביטחון הינה לקויה, וגורסים כי המערכת המשפטית אינה הוגנת, שלא לדבר על חוסר המוכנות של פקידי שלטון החוק לשרת את האוכלוסייה הזאת, לרבות אי רישום תלונות ואי קיום חקירות הוגנות, דבר שמערער את הביטחון של האוכלוסיות הילידיות, מגביר את הדרתן ויוצר גזענות מבנית נגדן (Jackson, 1987; UN, 2009; UNWomen, 1990; Payne, 2013).

נשים ילידיות הן האוכלוסייה החשופה ביותר לפגיעות והפרות, מאחר ונגישותן לצדק היא מוגבלת ביותר (Smith, 2003). באוסטרליה, למשל, נשים ילידיות עומדות בסיכון גבוה ב-80% לאשפוז לעומת האוכלוסייה הכללית וזאת לאור ההפרות והחוזרות והפגיעות בזכויותיהן.

בקנדה, סיכוי הפגיעה בנשים ילידיות גדול פי 12 בהשוואה לנשים אחרות, וזאת בנוסף להפרות בכל הקשור לבריאותן המינית והרבייתית. (UNFPA, UNICEF, UN Women, 2013).

כאשר אוכלוסייה זו פונה למנגנוני אכיפת החוק, עולות טענות על מגוון הפרות מצד המשטרה, ביניהן שימוש מופרז בכוח ותקיפה פיזית ומינית, המצמצמות את דרכי הפעולה האפשריות לאוכלוסייה זו (Daly, 2002b; Lievore, 2003) ומעורר חוסר אמון בהוגנות ובאמינות של המערכת. המחקרים העוסקים במעורבות המשטרה בסוגיית האלימות נגד נשים ילידיות מצביעים על מספר נקודות, ביניהן הענקת אופי "שגרת-בעל הקשר תרבותי" לתקיפה וההתייחסות אליה כאל מקרה טבעי

קרה בתביעה שלי? הסכסוך הישראלי-פלסטיני נראה לי יותר פשוט מהמקרה שלי". היא דיברה על השלכות התביעה שהגישה, על כך שאבא שלה נטש אותה ואת אחיה וכצפוי, ועל חוסר היכולת של אימא שלה להתערב.

למא, ששהתה בנצרת, נזכרת במקרה אחר עם חוקרת שהגיעה מחיפה לאחר המתנה של ארבעה חודשים. היא מציינת שהחוקרת לא התייחסה אליה ברצינות ולא הפגינה אכפתיות. היא הוסיפה שהיחס של החוקרת לא עודד אותה לספר את הסיפור בפרטי פרטים וכי באיזשהו שלב החוקרת אמרה: "אוף! מתי זה ייגמר? כואבת לי היד".

למא מוסיפה עוד פרטים על אדישות המשטרה בנוגע לביטחונה האישי. היא הוזמנה לתחנת משטרה די קרובה גיאוגרפית לבית משפחתה, דבר שסיכן אותה, משום שנאלצה לחכות לחוקרת בחוץ למשך שעה שלמה. מישהו ממשפחתה היה עלול לראות אותה והיא פחדה להירצח. היא סיפרה כי החוקרת סיפרה לעורכת דינה שהיא תחת הרושם כי למא משקרת.

המקרים האלה והסבל שהולך ומתעצם מציגים בפנינו את דרך הייסורים שבה הולכת האישה הפלסטינית לפני ולאורך המפגש שלה עם המשטרה, בנוסף למחסומים שהמשפחה והמערכת הפטריארכלית מציבות והדרת הקורבן מצד החברה. שני הסיפורים שלעיל מצביעים על תהליך קשה, בירוקרטי ומדכא שמתיש את הקורבן, שלא לדבר על מחסום השפה, משבר האמון כלפי הממסד, הערכת חסר מצד המשטרה לסכנה בה נתונה האישה, והלזלזול בפרטי המקרים של הנשים. טענות אלו מחזקות את הספרות העולמית והמקומית שמציינת כי המשטרה לא תומכת בקורבן, אלא בממסד הקולוניאלי השולט (Regher & Alaggia, 2008; Carter, 1987 Dylan

סיפורים אלה היא בהשמעת קולן של הנשים ושבירת המחסום הקולוניאלי והמחסום הפטריארכלי.

בעדותה מספרת חלא על ההטרדה המינית מצד אביה, על מה שקרה לאחר שהעזה לספר למורתה על חווייתה, על אופן הוצאתה מהבית והעברתה למקום מוגן, המקלט, ועל געגועיה לאימה ולאחיה. בעדותה מתגלות חוויותיה מהמפגש בינה לבין חוקרת המשטרה, מצב הבלבול אליו היא נקלעה על רקע הפחד מהמשטרה עקב הריגת אחד מתושבי היישוב שלה על ידי כוחות המשטרה בשנת 2000 והשאלות המתמייחסות ליחסים בינה לבין המשטרה.

חלא מספרת שהיא פחדה כאשר החוקרת היהודייה ביקשה מהעובדת הסוציאלית לעזוב את החדר. יתר על כן, חוסר יכולתה לספר את הסיפור במלואו לחוקרת, שנבע מתחושת חוסר הביטחון מולה, הביך אותה. היא מוסיפה שהיא הרגישה שהחוקרת מפנה כלפיה אצבע מאשימה על כך שלא התלוננה על אבא שלה במשך שנים, וכי החוקרת לא הבינה את הקושי הכרוך בחשיפת המקרה בחברה הערבית, בנוסף לקשיים נוספים הנובעים ממחסום השפה.

למא, בת 23, שחוותה תקיפה מינית מצד אחד מקרובי משפחתה, מספרת על היחס הגס של החוקרת כלפיה בזמן הגשת התלונה. החוקרת אילצה אותה שוב ושוב לספר את הסיפור שלה וגינתה את הבכי שלה בזמן שסיפרה את סיפורה. כששיחזרה את המקרה בנוכחות אנשי המשטרה היא הרגישה באדישות מצד השוטרים, שלא התחשבו ברגשותיה ודיברו אליה בנימה בוטה. היא מסכמת שלו היתה יהודיה, היא היתה זוכה ליחס טוב יותר.

היא מספרת: "...כמה זמן עבר מאז... הרבה זמן... אני לא סופרת יותר... אני כלואה פה במקלט וכול יום אני שואלת את עצמי: מה

הקורבן. במהלך הגשת התלונה, האישה נתקלת ביחס שמתבסס על סטריאוטיפים המחשיבים את האלימות כחלק מהמנטליות של החברה הפלסטינית. לכן אנו עדים לחוסר רצינות מצד המשטרה בטיפול בתלונה וליקויים במילוי תפקידה, שלא לדבר על התהליך הביורוקרטי הקשה והאדיש לפרטיות הקורבן. כך תורם ההליך הפלילי לדיכוי הקורבן במקום הענקת תמיכה ועזרה. אחרי הגשת התלונה עוברות הקורבנות תהליך מייגע - הן מוצפות ברגשי זעם וחוסר אמון בעולם החיצוני ובעצמן והן מנסות להימנע מחיכוך עם הממסד הישראלי, במטרה לפחית את הכאב שהן חשות. עקב הבנתנו את המאבק בין המיעוט שהנשים הללו משתייכות אליו לבין הממסד בכל הקשור לסוגיות קיומיות, לצד עבודת המשטרה שאמורה להגן עליהן מתוקף היותן קורבנות, ולפי מחקרים מקומיים, לא מדובר כאן ב"תקיפה מיוחדת" אלא ב"מעגל תקיפה ואונס" (מוקארי-רינאווי 2011).

יחס זה מוביל את הקורבנות לבחור, לרוב, שלא לפנות למשטרה. הסטטיסטיקות שנאספו ע"י עמותת "אסיוואר" מראות כי 543 נשים פנו לקו החירום בשנת 2009, בעוד שרק 19% מהן בחרו להגיש תלונה במשטרה. באותה שנה, 402 נשים פנו לעמותת "נשים נגד אלימות" ורק 7.9% מהן הגישו תלונה למשטרה (דו"ח עמותת "אסיוואר" לשנת 2009, נתונים סטטיסטיים שנאספו ע"י עמותת "נשים נגד אלימות", 2009).

הנתונים הסטטיסטיים שהמשטרה הגישה בפני ועדת הכנסת לקידום מעמד האישה ולשוויון מגדרי מראים כי בשנת 2009, 12% מהנשים שפנו למשטרה היו קורבנות לאלימות במשפחה בעוד ש-8% נפלו קורבנות לתקיפה מינית. 30% מהגברים שהוגשו נגדם כתבי אישום על אלימות במשפחה ונידונו לעונש מאסר היו ערבים (ועדת הכנסת לקידום מעמד האישה ולשוויון מגדרי, 2009). לאור זאת, נשאלת השאלה

משטרת ישראל היא חלק ממנגנון המשרת את המדינה. ולמרות המטרות המוצהרות של המערכת המשפטית שלפיהן היא אמורה להגן על ביטחון "האזרחים" ולממש את הצדק, המערכת הזאת ממלאת תפקיד מרכזי וחשוב בהבטחת ההמשכיות של המדינה היהודית ומתן לגיטימציה לעמדותיה. הניגוד בין תפקיד "המגן" שהמשטרה ממלאת לבין התפקיד שלה בדיכוי המיעוט הפלסטיני יוצר בלבול בהתערבויותיה, דבר שמשפיע על תכניות "ההגנה והטיפול". התפקיד הכפול שהמשטרה ממלאת יוצר "משבר אמון" בקרב הקורבנות כלפי המשטרה בכל הקשור להערכתן את יכולת המשטרה להגן עליהן.

מעורבות המשטרה בדיכוי אירועים היסטוריים מרכזיים בחיי הציבור הערבי, בנוסף לסטטיסטיקות שהארגונים הפמיניסטיים מפרסמים, מראים כי ישנה ירידה בפניות מצד קורבנות פשעי האלימות למשטרה בתקופות של מתח פוליטי. במחקר שערכה עמותת "נשים נגד אלימות" התגלה כי אחוז המתלוננות לקו החירום המשטרתי הגיע ל-38% לעומת 12% אחרי אירועים פוליטיים (עביר בכר, 2005; סאוסאן זהר 2006, 2009; דו"ח העמותות המוגש לוועדת האו"ם למניעת אשליה נגד נשים, 2005; אל חאג', 1997; סמוחה, 2000; רוחאנא וסבאע'-חורי, 2011; חאג' יחיא, רהב וטייכמן, 1994; Shalhoub-Kevorkian, 2004).

המתבונן ביחס משטרת ישראל כלפי האזרחיות הפלסטיניות המותקפות יבחין כי המחקרים מתמקדים בשלושה שלבים עיקריים: קודם להגשת התלונה, הגשת התלונה ובעקבות הגשת התלונה. בשלב הראשון, האישה, הקורבן, מהססת לבקש עזרה בגלל הדואליות של תפקיד המשטרה וחוסר האמון במערכת המדכאת הזאת, בנוסף לספק העמוק ביכולתה של המערכת להעניק הגנה ותמיכה. לפיכך, הגשת התלונה דורשת אומץ מרבי וויתורים מצד

הנושא מעורר שאלות רבות, במיוחד מאחר שהנתונים הסטטיסטיים העולמיים הקשורים לפניות הנשים הילידיות למשטרה לבקשת עזרה ואחוז כתבי האישום המוגשים נגד גברים המשתייכים לאוכלוסייה זו (ABS Statistics, 2004; BJS Statistics, 2011) תומכים בנתונים הסטטיסטיים המקומיים ומעלים תהיות לגבי המהימנות של המערכת המשפטית הקולוניאלית שמגבילה את הנגישות של העמים הילידים לצדק.

הבאה: למרות הפער הקיים בין אחוז הנשים הפונות לבין אחוז הנשים המגיעות למשטרה, ולמרות הפער הקיים בין הנשים הפלסטיניות המתלוננות על אלימות מצד בן הזוג לבין אחוז הגברים שהוגשו נגדם כתבי אישום בגין עבירות אלו (כלומר, למרות שאחוז התלונות המוגשות ע"י נשים פלסטיניות יותר קטן), רוב הגברים נגדם הוגשו כתבי אישום הם ערבים! זה מעיד מצד אחד על חוסר אמון במערכת (לכן ישנן מעט נשים שמגישות תלונה), ומצד שני על חוסר הגינות המערכת, המשתקף במספר רב יותר של כתבי אישום נגד גברים.